

Asamblea Parlamentaria Euro-Latinoamericana
Euro-Latin American Parliamentary Assembly
Assemblée Parlementaire Euro-Latino Américaine
Assembleia Parlamentar Euro-Latino-Americana

Ekonomikos, finansų ir prekybos reikalų komitetas

18.4.2010

DARBO DOKUMENTAS

Globalizacija ir finansų krizė

LA pranešėjas: Fausto Lupera Martínez (Parlandino)

FINANSŲ KRIZĖ IR NAUJOS PASAULINĖS SISTEMOS PRADŽIA

2008 m rugsėjo mėnesio reikšmingi įvykiai, kai JAV vyriausybei ir Kongresui teko įsikišti į savo šalies finansų rinką ir sudaryti milijoninį gelbėjimo paketą, kad sušvelnintų finansų krizę, visam laikui pakeitė laisvosios rinkos kapitalistinės sistemos, viešpatavusios Volstryto (angl. *Wall Street*) ir viso kapitalistinio pasaulio finansų rinkose, istoriją.

Santrauka

Siekdamos išlaikyti besaikį vidaus vartojimą, Šiaurės Amerikos finansų institucijos stengėsi masiškai pritraukti klientų teikdamos paskolas už labai mažas palūkanas. Sustiprėjus bankų konkurencijai, susidariusi padėtis privertė teikti labai rizikingas paskolas siekiant padidinti operacijų skaičių. Taip išaugo paskolų didesnės rizikos skolininkams¹, vadinamiesiems „nindžėms“ (angl. *No Income, No Job, No Assets* (be pajamų, be darbo, be turto) santrumpa *ninja*), populiarumas, paskatinęs hipotekos paskolų paklausą ir visuose sektoriuose atgaivinęs ekonomiką.

Ši sistema veikė tol, kol naujieji būstų savininkai mokėjo už savo hipotekos paskolas, o dėl minėto naudos gavimo atsiradusiame prekybos žaidime daugėjo asmeninių kreditų (už juos buvo įsigyjama naujų automobilių, baldų, atostogaujama ir t. t.). Pagausėjus šių finansinių operacijų sumažėjo kompanijų likvidumas, todėl siekiant jų išlaikyti teko kreiptis į tarptautinius bankus griebiantis vertybinių popierių emisijos.

Šiame užburtame rate pajamų maržos tapo milijonėmis: buvo siūloma labai didelio pajamingumo vertybinių popierių, o kompanijos jų įsigydavo už labai mažas palūkanas. Šioje situacijoje lemtinga buvo tai, kad varomoji šių procesų jėga ir pagrindas buvo tie patys „nindžės“, neturėję nei normalių pajamų, nei gero darbo, nei turto; o minėta prabanga ir piktnaudžiavimas gyvavo didesnės rizikos skolininkams laiku mokant už paskolas.

2007 m. pradžioje mokėjimų už hipotekos paskolas gerokai sumažėjo, nes skolininkai suprato, kad už savo namus moka daug didesnę nei reali vertė kainą. Tuo metu savaimė sustojo hipoteka užtikrintų vertybinių popierių pirkimas.

Kai rinkoje išaiškėjo skolos vertybinių popierių sudėtis, dingo kompanijų tarpusavio pasitikėjimas, niekas nebenorėjo rizikuoti. Gyventojai suprato, kad jie prarado pinigus, todėl neįprastai padaugėjo skolos įsipareigojimų ir JAV federalinių rezervų bankui (FED) teko padidinti palūkanų normas.

Kaip pažymėjo gerbiamas parlamento narys Luis Fernando Duque (Parlandino), 2007 m. rugpjūčio mėn. hipotekos paskolų krizė įsisiautėjo tuo metu, kai investuotojai pastebėjo pavojaus signalus: FED nuolat didinamas palūkanų normas ir paskolų didesnės rizikos skolininkams mokėjimo kvotų kilimą. Akivaizdus faktas, kad garsios bankinės įstaigos ir stambūs investicijų fondai savo turtu laidavo už didelės rizikos hipotekos paskolas, paskatino finansų įstaigas nebeskolinti pinigų, todėl vertybinių popierių biržose kilo sumaištis, sukėlus

¹ Paskola didesnės rizikos skolininkams – tai ypatinga hipotekos, dažniausiai skirtos menkų mokumo galimybių klientams būstui įsigyti, rūšis. Dėl rizikos jos palūkanos didesnės, nei asmeninių paskolų palūkanos. Šiaurės Amerikos bankams FED (Federalinių rezervų bankas) yra nustatęs tokių paskolų suteikimo ribą.

investuotojų nepasitikėjimą ir paniką bei staigų viso pasaulio vertybinių popierių biržų nuosmukį dėl likvidumo trūkumo.

Galiausiai atėjo eilė bankrutuoti tokioms finansinėms institucijoms kaip *IndyMac Bank*, didžiausiai hipotekos paskolų teikėjai *JAV*, *Lehman Brothers*, *Merrill Lynch*, *Bear Stearns* ir kitoms. Tuo metu FED nusprendė imtis veiksmų krizei įveikti gelbėdamas kitą kompaniją, jau krintančią pagal šį domino kaladėlių principą – draudimo milžinę *AIG*. Dabar svarbiausia ne ieškoti kaltininko, o atsakyti į klausimą – kokia išeitis?

Nauja pasaulio finansų sistema

Laisvosios rinkos kapitalistinės sistemos krizė ir jos neigiamas poveikis pasaulio ekonomikai verčia manyti, kad pasaulio finansų sistemą reikia keisti iš esmės. Todėl Šveicarijoje vykusiame Pasaulio ekonomikos forume (angl. WEF) išdėstyti pasiūlymai yra labai svarbūs.

Daugiau kaip 40 valstybių vadovų, šimtai verslininkų, įmonių vadovų ir vadybininkų užsibrėžė precedento neturintį tikslą sukurti nuoseklią pasaulio po krizės viziją.

Pirmieji pateikti pasiūlymai daugiausia susiję su naujos daugiašalės finansų įstaigos kūrimu. Šios įstaigos kompetencija būtų stebėti, konsultuoti ir nustatyti, kuriose šalyse kyla rizika, siekiant išvengti grandininės reakcijos. Viena svarbiausių šios įstaigos priemonių būtų rimtas įsipareigojimas dirbti skaidriai ir kartu, kad būtų išvengta būsimų krizių.

Tai apimtų ir finansų sistemos reformą, kad būtų užtikrintas jos įvertinimas, reguliavimas ir patvirtintos makroekonomikos politikos stebėseną, siekiant įgyvendinti tvarios plėtros modelį.

Kitas svarbus pasiūlymas – stiprinti ir gerinti pasaulio ekonomikos politikos koordinavimą, nuolat stebint anksčiau pradėtas vykdyti mokesčių reformas. Šiuo pasiūlymu taip pat siekiama smarkiai pasipriešinti įgyvendinamai protekcionistinei politikai, galinčiai pabloginti esamą padėtį.

Dar vieną svarbų dalyką pranešė Davoso forumo pirmininkas Klaus Schwab, pabrėžęs, kad ekonominės plėtros pagrindas turėtų būti gyventojų ir planetos poreikiai, taigi būtina pradėti organizuoti naują veiklą, susijusią su vandeniu, pasauliniu klimato atšilimu, švaria energija, žemės ūkiu ir maisto produktų gamyba.

Didysis iššūkis – pereiti nuo pusiausvyros ir skaidrumo teorijos kūrimo prie jos įgyvendinimo. Tolesnis pasaulio vystymasis atrodo nesuderinamas su kapitalizmo elito, atstovaujančio svarbiausioms pasaulio ekonomikos jėgoms, egzistavimu. Abejojama, ar pagirtinos priemonės ir pasiūlymai bus įgyvendinti neatsisakant esminių šios sistemos tikslų (bet kokia kaina siekti pelno).

Esama akivaizdžių besivystančio pasaulio nepasitenkinimą lemiančių priežasčių. Forumo statistikos duomenimis, 20 % pasaulio gyventojų tenka 86 % planetos bendrojo vidaus produkto (BVP), šios demografinės mažumos rankose taip pat sutelkta 80 % eksporto. *JAV* bendrasis vidaus produktas didesnis už keturiasdešimties skurdžiausių planetos tautų BVP kartu sudėjus, ir šiandien daugiau kaip 950 milijonų žmonių gyvena skurdo ir socialinės atskirties sąlygomis.

2009 m. Pasaulio ekonomikos forumo išvados – vienos iš pesimistiškiausių forumo istorijoje. Didžiausią rūpestį kelianti išvada – galima agresyvi kai kurių socialinių sluoksnių reakcija dėl sunkios ekonominės krizės, paveikusios milijonus žmonių visame pasaulyje. Taip pat bijoma, kad gali atgyti protekcionistinės ir nacionalistinės valstybių politikos priemonės, dėl ko būtų dar daugiau nukentėjusių žmonių dėl sumažėjusio augimo, taigi ir dėl nedarbo.

Davose susirinkę pasaulio vadovai prašo pasaulio gyventojų neorganizuoti agresyvių judėjimų prieš kapitalizmą. Be to, mano, kad protekcionistinė politika sukeltų tik dar daugiau problemų, o tai reikštų pasaulio prekybos smukimą ir komercinį nepasitikėjimą. Vadovai ragina vyriausybes siekti ekonomikos ir pasaulio rinkos dalyvių tarpusavio pasitikėjimo, kad stabilizuotųsi globalizacijos procesas ir būtų rastas kelias išbristi iš krizės, taip pat pabrėžia būtinybę išsaugoti ir stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą kaip vieną iš svarbiausių priemonių siekiant įveikti pasaulinę krizę.

Pagaliau, tikra yra tai, kad po šių chaotiškų įvykių pasaulinė rinkos ekonomika pasikeis visam laikui, o pasaulio finansų sistemos taisyklės daugiau niekada nebus tokios pat, nes nuo kraštutinumų ir kontrolės trūkumo nukentėjo viso pasaulio finansai. Dėl šios priežasties sprendimas turi būti visuotinis ir reikia pagalvoti apie tarptautinę finansų rinkų kontrolę, kurią galėtų vykdyti tarptautinė vietos finansų rinkų ir tarptautinių operacijų stebėsenos ir kontrolės įstaiga.

Prognozės po metų

Viena iš pagrindinių paskutinio Pasaulio ekonomikos forumo, vykusio Kartachenoje (Kolumbija), išvadų – būtina gerinti pasaulio bankų sistemos veiklą ir kartu atgaivinti ekonomiką bei standartizuoti rinkas; jau galima pastebėti, kad pamažu atsigauna pasaulio ekonomika.

Žinoma, negalima nepastebėti, kad, ypač išsivysčiusios ekonomikos šalyse, esama finansinės rizikos. Ekspertai mano, kad reikia iš esmės gerinti finansų institucijų biudžetus ir asmeninius vartojimo kreditavimą. Darant išvadą, reikia nepamiršti, kad pasaulio mastu išaugusios valstybės skolos gali vėl turėti padarinių tarptautinėms bankų sistemoms.

Atsižvelgiant į minėtuosius faktus padidėjęs viešųjų finansų jautrumas ir susirūpinimas dėl šalių nemokumo gali sukelti įtampą rinkoje, jeigu investuotojai, siekdami sušvelninti paslėptą riziką, pradės reikalauti didesnių pajamų. Dėl šios padėties išsivysčiusiose šalyse gali trumpam sutrikti bankų finansavimas, tai reiškia, kad savaime aktyviau pradėtų veikti privatus kreditavimas. Be to, pagal naujus bankų teisės aktus finansų sistema turės susilaikyti nuo kreditų teikimo tol, kol bus parengtos bendrosios taisyklės.

Akivaizdu, kad šiomis sąlygomis užtruks ilgai, kol bus atgaivintas asmeninis vartojimas, kadangi kreditų poreikis mažas, o jų teikimas suvaržytas. Gyventojai ir įmonės turės sumažinti skolas ir susitvarkyti savo biudžetus. Mažos ir vidutinės įmonės patirs didžiausias kreditų sumažinimo pasekmes, taigi gali būti, kad kai kuriose šalyse dar prireiks politinių priemonių, skirtų pasiūlos trikdžiams pašalinti.

Kai kuriose besivystančiose šalyse buvo pastebėti nauji kapitalo srautai, atsiradę dėl to, kad pasitikima savo ekonomika ir naujai įvertinta valiuta. Tai galima paaiškinti grynųjų pinigų gausa ir mažomis palūkanų normomis kai kuriose išsivysčiusios ekonomikos šalyse; iš šio

reiškinio daugiausia naudos turi kai kurios sparčiai besivystančios ekonomikos šalys Azijoje ir Lotynų Amerikoje. Nors šis reiškinys ir labai palankus sparčiai besivystančioms šalims, jis gali daryti infliacinį spaudimą ir lemti per didelį tam tikro turto kainų augimą, taigi iškelti pavojų pinigų ir finansų stabilumui.

Kovos su galimais pavojais priemonės

Reikia skaidrios ir anticiklinės finansų politikos. Svarbiausias tikslas – trumpalaikis, kadangi konsolidacijos planai turi būti skaidrūs, juos taip pat turi lydėti vadinamosios greitos priemonės, taikytinos tuo atveju, jeigu viešiesiems finansams būtų pakenkta labiau, nei numatyta.

Per ilgesnį laikotarpį reikėtų atsižvelgiant į to meto ekonomikos ir finansų sąlygas įgyvendinti reglamentavimo reformas. Siekiant sustiprinti finansų sistemos saugumą reikia dažniau taikyti geresnes kapitalizavimo priemones, taip pat pagerinti bankų ir šalių grynųjų pinigų ir rezervų vadybą.

Dar vienas būdas skatinti finansų stabilumą – stiprinti finansų rinkų infrastruktūrą siekiant, kad jos galėtų geriau pakelti bet kurios finansų institucijos sunkimus. Pasaulio mastu reikia griežtai reglamentuotos priežiūros, kuri apimtų tarptautinių taisyklių rinkinį.